

Radiodrama: Magda i trešnjevački fantom - prema priči Pavla Pavličića

Balog, Ida

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:122:824943>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-24**

Repository / Repozitorij:

[University North Digital Repository](#)

**Sveučilište
Sjever**

Završni rad br. 144/NOV/2019.

**Radiodrama: Magda i trešnjevački fantom- prema priči
Pavla Pavličića**

Ida Balog, 1121/336

Koprivnica, kolovoz 2019. godine

Sveučilište Sjever

Odjel za komunikologiju, medije i novinarstvo

Završni rad br. 144/NOV/2019

Radiodrama: Magda i trešnjevački fantom- prema priči Pavla Pavličića

Student

Ida Balog, 1121/336

Mentor

Doc. art. Dubravko Kuhta

Koprivnica, kolovoz 2019. godine

Predgovor

Igrana i dokumentarna radiodrama je onaj aspekt u kojoj radio prestaje vrijediti kao samo medij, već postaje umjetnost te se definira kao medij kulture. Radijske postaje diljem svijeta, u početku su emitirale kazališne predstave, te je tako radiodrama od kazališta preuzela njegovu najvažniju funkciju, funkciju govora, te je samo interpretirala na tada suvremeniji način.

Povijest kriminalističkog žanra u Hrvatskoj, u radiodrami, seže u tridesete godine prošlog stoljeća, a jedna od značajnijih radio-igri kriminalističkog žanra je *Božica spoznaje* Ota Mila Miljevića koja se smatra se prvom hrvatskom radiodramom kriminalističkog žanra.

Američku radiodramu svakako je u povijesne anale upisala radiodrama Orsona Wellesa, *Rat Svjetova*, postavši najpoznatijom svjetskom radiodramom. Emitirana je 30. kolovoza 1938. godine na CBS-ovoj radio stanici a započinje „lažnim vijestima“ o invaziji Marsovaca na planet Zemlju. U svibnju, 1924. godine, francuski list *L'Impartial Francais* objavljuje natječaj za dramski tekst čija bi glavna osobina bila, da bude specijalno pisan za mikrofonski, a zbog njegove akustičke i radiofonske originalnosti i vješte uporabe zvukovnih „šokova“ u emocionalnom djelovanju na slušatelja, među poslanim tekstovima najistaknutiji je bio tekst Gabriela Germineta i Pierrea Cusya, *Maremoto*.

„Halo, halo, ovdje radio Zagreb“, rečenica je koja se 15. svibnja 1926. godine oglasila na valovima Radio Zagreba., čiji ravnatelj je bio Ivo Stern, a ovu vrlo zapamćenu rečenicu izgovorila je spikerica Božena Begović. Radio Zagreb, kao privatna radio stanica djeluje sve do 1940. godine kada je nacionaliziran, od 1945. godine djeluje kao državno poduzeće, a odlukom Sabora Republike Hrvatske, 1990. godine započinje rad kao javna ustanova, pod novim imenom, Hrvatski radio.

Kako je publika radiodrama lišena vizualnog doživljaja, radio glumac mora svojim glasom i tonalitetom dočarati slušatelju određeni tekst, a za usmjeravanje glumca zadužen je redatelj. Izvedba redateljeva teksta i glumčeve interpretacije istog, bliska je suradnja tehnike i umjetnosti. Glumac u radiodrami ustvari je marioneta kojom upravlja redatelj.

Sažetak

Ovaj se rad bavi radiodramom kao umjetničkim ali i medijskim žanrom, a u radiodramu adaptirana je priča Pavla Pavličića, *Magda i trešnjevački fantom*. U radu su iznijete značajke radiodrame, opisano je emitiranje prve radiodrame u svijetu, *Maremoto Germineta* i Cusyja, 1924. godine u Francuskoj. S obzirom na to da je *Magda i trešnjevački fantom* krimi radiodrama, u sklopu teorijskog dijela, obrađena je i tematika trivijalne književnosti u radiodramama. U radu je opisana i povijest radiodrame u Hrvatskoj, osnivanje Radio Zagreba te kako je došlo do emitiranja prve hrvatske radiodrame Ive Šrepela, *Vatra*.

Ključne riječi: radiodrama, trivijalna književnost, Radio Zagreb, Ivo Šrepel

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Općenito o radio drami	2
2.1. Glumac i režiser pred mikrofonom	4
2.2. Krimi radio drama	4
3. Povijest radio drame	6
3.1. Sjedinjene Američke Države i Njemačka	7
3.2. Francuska i Velika Britanija	10
4. Počeci lokalne radio drame	13
4.1. Osnutak Radio Zagreba	14
4.2. Radio drama u Hrvatskoj	15
4.3. Prva hrvatska radio drama	17
5. Radiodrama: Magda i trešnjevački fantom	18
5.1. Proces adaptacije	19
5.2. Tijek rada	19
5.3. Scenarij	20
5.4. Post-produkcija	34
6. Zaključak	36
7. Literatura	37
8. Popis slika	38

1. Uvod

Kao tema ovog završnog rada odabrana je radiodrama. Radiodrama je onaj aspekt u kojoj radio prestaje vrijediti kao samo medij, već postaje umjetnost. Iako ne pod nazivom, radiodrama postoji od samih početaka radijskog emitiranja. Osim teorijskog dijela, ovaj završni rad sadrži i praktični dio.

U teorijskom dijelu ovog rada iznijete su opće informacije o radio drami, o njenom nastanku, povijesti, konkretno u Sjedinjenim Američkim Državama, Njemačkoj, Francuskoj i Velikoj Britaniji. U sklopu teorije, također je obrađeni i počeci lokalne radiodrame, osnivanje Radio Zagreba te prva hrvatska radiodrama, napisana izvorno za radio, *Vatra* Ive Šrepela.

Praktični dio ovog rada snimljen je u prostorijama Sveučilišta Sjever u Koprivnici, a obrađen je u programu Adobe Premiere. Radiodrama *Magda i trešnjevački fantom* prva je adaptacija djela Pavla Pavličića, iz zbirke priča *Dobri duh Zagreba*.

2. Općenito o radio drami

Igrana i dokumentarna radiodrama je onaj aspekt u kojoj radio prestaje vrijediti kao samo medij, već postaje umjetnost te se definira kao medij kulture. *“Radiodrama kao metafora bliskosti i razgovorne neposrednosti, na neki je način osnova promišljanja i šire kulturološke uloge radija ne samo propitivanjem vlastite tradicije, nego i korištenjem njezinih stvaralačkih uloga u društvu. Konačno, upravo je i tu prostor gdje se susreću najstvaralačkiji izazovi, tu gdje su istovremeno i mašta i zbilja!”*¹ Poznato je, kako su radijske postaje diljem svijeta, prije dolaska radiodrama, emitirale kazališne predstave, te je tako radiodrama od kazališta preuzela njegovu najvažniju funkciju, funkciju govora, te je samo interpretirala na suvremeniji način.

Iako nije poznato tko se i kada prvi puta sjetio stvoriti radiodramu kao novu umjetnost, ipak se kao službeni početak radiodrame smatra raspisivanje natjecanja u Francuskoj 1925. godine. Na tom natjecanju nagrađena je jedna radiodrama, za svoju radiofoničnost i vjerodostojnost a to je bio Germinetov i Cusyjev *Maremoto*.

„Da li je radio-drama svojevrstan literarni fenomen, specijalna književna vrsta ili je to drama samo prilagođena tehničkom sredstvu, pitanje je slično onome da li je drama tek onda drama kad je izvedena na pozornici?! Neminovno je jedno, da radio-drama postoji kao pjesničko djelo, ako ima za to uvjeta, još prije nego što je čujemo preko zvučnika, neovisno od izvedbe. Ali, kao što svaka poezija postoji tek u subjektivnom doživljaju, dakle, kada je na neki način „interpretirana“ u najširem smislu te riječi, tako i radio-drama postoji adekvatno onda kad je interpretirana drugom umjetničkom kategorijom, kao realnom transmisijom. Ta realna transmisija omogućava to djelo kao izvjesnu objektivnu datost druge vrste, kao novo realizacijom dograđeno i na toj osnovi nadograđeno djelo, koje je prošlo kroz retortu relativno subjektivnog tumačenja režiserova i glumčeva, i koje se onda daje u svojoj drugoj, potpunoj fazi na subjektivno poimanje slušalaca.

... Pozornica i danas još uvijek naznačuje granicu između „stvarnosti“ i „iluzije“, a radio-drama ju je naznačavala onda kad je bila „teatar pred mikrofonom“. Nevezani dijalog nesputan pretpostavkama u smislu jedinstva mjesta, jedinstva vremena i jedinstva radnje, oslobodio je onu lirsku prisnost koju su pozornicu zamotale u sve moguće „date okolnosti“, tj. u ambijent događanja, psihološki prosede i sav unutrašnji i vanjski dekor. Oslobodivši se unutrašnje i vanjske dekorativnosti, suvremena se drama približila suvremenoj prozi i

¹ Čarobni prostor mašte i dokumenta: str. VII.-VIII.

suvremenoj lirici, a prema tome i radio-izvedbi. Izbrisan je spektakl iz piščeve predodžbe o teatru, nema više starog patosa u glumačkom govoru.“²

Slika 2.1. Snimanje radio drame

U vrijeme emitiranja prvih radiodrama u svijetu samo su pojedinci imali tu privilegiju da slušaju radio u svojim domovima. Ostali su bili primorani na slušanje radija preko slušalica u za to uređenim kavanama. U Zagrebu je kao „slušaonica“ bila preuređena kavana „Gundulić“, otvorena samo šest dana nakon pokretanja Radio Zagreba, koja kasnije mijenja naziv u „Korzo“.

Kada gledamo film naše oko putuje s kamerom, a kada slušamo radiodramu, naše uho putuje s mikrofonom. Kod filma gledatelj ima priliku vidjeti sve što je snimljeno, svaku stvar, osobu ili pojavu, dok u radiodrami ostavljamo prostora našoj mašti. U radiodramama se okolina ne opisuje nego se interpretira glasom, zvukovima i zvukovnim kulisama.

²B. Mrkšić: Poetika radio drame: str. 77.-78.

2.1. Glumac i režiser pred mikrofonom

Prva izvedena drama pred mikrofonom nije bila izvorno napisana za radio već je to bila kazališna drama, stoga nije bilo ni za očekivati drugo, nego da ju izvede kazališni glumac. Tada je jedina razlika, između glume na pozornici i glume preko mikrofona, bila ta da je „radio-gluma“ bila uskraćena za vizualni doživljaj. Glumci su se čak, iako su se nalazili u radijskom studiju i slušatelji ih nisu imali prilike vidjeti, kostimirali i stavljali maske, ne bi li se bolje uživjeli u svoje uloge. Glumac na radiju nema svoj scenski prostor, kao što ga ima kazališni ili filmski glumac, već je njemu predodređen smjer govora. Kada nekoliko osoba, u isto vrijeme, sluša istu radiodramu, zajednički im može biti samo doživljaj te radiodrame jer što se reakcija tiče, svaka će osoba, ponaosom, drugačije procesuirati preslušanu dramu. Kako je publika radiodrama lišena vizualnog doživljaja, radio glumac mora svojim glasom i tonalitetom dočarati slušatelju određeni tekst. Zato njegova gluma mora biti osobnija, savjesnija, jednostavnija i manje teatralna. Glumcu pred mikrofonom nije zadatak samo recitirati tekst, već od njega stvoriti novo, dramsko lice. Svaki radio glumac u obzir treba uzeti neposrednost, emocionalnu uvjerljivost, zvukovnu sugestivnost i jednostavnost, a kada svojim glasom počne igrati ulogu, a ne samo recitirati tekst, možemo ga smatrati dobrim radio glumcem.

Kako ni kazališni ni filmski glumci nisu samostalni stvaratelji, tako nisu ni radiodramski glumci. Zato svaki scenarij, bilo za film ili za radiodramu, ima svog redatelja koji glumcu određuje svaki njegov tonalitet, svaku emociju i kako će ju glumac interpretirati glasom. Redatelj je taj koji odlučuje atmosferu, ritam, pauze, pozadinski zvukovi. Radijski redatelj je obrađivač djela kojeg režira jer on glasove glumaca komponira s muzikom i zvukovnim efektima kako bi kasnije kod publike izazvao očekivane reakcije. Jugoslavenski redatelji, koji su se posvetili isključivo radio-režiji, odigrali su veliku ulogu u razvoju radiodrame kao nove umjetnosti, a neki od njih su Matija Koletić, Zvonimir Bajsić, Ivan Hetrich, Mira Trailović, Nikola Vončina. Izvedba redateljeva teksta i glumčeve interpretacije istog, bliska je suradnja tehnike i umjetnosti. Glumac u radiodrami ustvari je marioneta kojom upravlja redatelj.

2.2. Krimi radio drama

Povijest kriminalističkog žanra u Hrvatskoj, u radiodrami, seže u tridesete godine prošlog stoljeća. Jedna od značajnijih radio-igri kriminalističkog žanra, domaći je radiofonski novitet, *Božica spoznaje* Ota Mila Miljevića. Sadržaj ove radiodrame kaže da je *Božica spoznaje* bila dragocjeni mali kip jedne indijske božice koji nestaje na tajanstven način. Ova radiodrama

jedna je od rijetkih koja je već nakon pet dana, poslije prve izvedbe, imala svoju reprizu. Ova radiodramska izvedba smatra se prvom hrvatskom radiodramom kriminalističkog žanra.

Tek šesnaest godina kasnije, Krešo Novosel ponovno vraća trivijalnu umjetnost u radiodramu. *Istraga o plaću*, Kreše Novosela, emitirana je početkom 1956. godine, a tekst je napisan kao vrsta parodije. Putujući lunapark svoje šatore smješta na periferiju grada te se u njemu počinju odvijati misteriozni događaji. Parodija je u tome što se dječak Koščica, u istragama tih misterioznih događaja, snalazi bolje od detektiva Šunjala.

Službeni list Radio Zagreba u svom broju, 4. studenog 1939. godine, najavljuje kako će i naša radio-stanica, ugledavši se na europske, razveseliti svoje slušatelje i dati im priliku da sudjeluju u radijskom programu. „*Radiostanica je odlučila da pred svojim mikrofonom dade izvesti 12 kriminalnih radio-skečeva, koje je specijalno za radio napisao književnik Hans W. Priwin. Ne radi se tu o jeftinoj kriminalnoj literaturi, koja u nekim slučajevima može loše i nepovoljno djelovati naročito na omladinu, nego naprotiv o duhovito zapletenim slučajevima iz prakse jednog inspektora londonskog Scotland Yarda, gdje se slušače zove u pomoć da zajedno s tim kriminalistom izoštre svoju sposobnost koncentracije i brzog snalaženja. Svi skečevi nose zajedno naslov "Inspektor Hornleigh istražuje", u svima nastupa taj inspektor i svagdje se zločinac odaje učinivši bar jednu pogriješku prigodom preslušavanja...*“³ Od 11. studenog skečevi se nastavljaju emitirati ali uglavnom subotom, a Radio Zagreb nastavlja s praksom uključivanja slušatelja, nudeći skromne tjedne nagrade slušatelju koji pismeno javi kojim je to riječima i na koji način osumnjičeni odao svoju krivnju.

Vrhunac trivijalne književnosti u hrvatskim radiodramama pronalazimo u razdoblju od 1998. do 2002. godine u emisiji Hrvatskog radija *Radionapetice* *iliti krimić*. Prva kriminalistička radiodrama pokrenuta u sklopu ove emisije je ona Asje Srnec Todorović *Jeste li za kavu*. Prvi puta je izvedena 12. studenog 1998. godine u režiji Vedrane Vrhovnik, a u njoj pronalazimo nekoliko bitnih aspekata kriminalistike: zločin, istraga i otkriće. *Druga sjena* je druga po redu krimi radiodrama u seriji Asje Srnec Todorović, režiju potpisuje Ranka Mesarić, a premijerno je izvedena 14. prosinca 2000. godine. Sve Asjine krimi radiodrame započinju ubojstvom, koje se događa u krugu neke obitelji, a završavaju hvatanjem ubojice. U okviru *Radionapetice*, valja spomenuti i radiodramu Hrvoja Hribara, *Kapital* iz 1999. godine. Sadržaj ove radiodrame pomalo je i paradoksalan jer detektiv Tutu, istražujući misterije, sam upada u klopku kapitala.

³Dr. N. Vončina: Hrvatska Radio-drama do 1957.: str. 193.-194.

Godine 1958. književna nagrada, Nagrada grada Zagreba, prvi je puta dodijeljena radiodramskom tekstu, radio-igri Vojislava Kuzmanovića, *Ubio sam Petra*. Glavna odrednica kriminalističkih radiodrama je borba dobra i zla u kojoj uvijek pobjeđuje dobro a pravednost se ističe kao glavni adut.

3. Povijest radio drame

Službenim početkom radija smatra se 1923. godina kada se kod ljudi probudila nada da će radio postati sredstvom spajanja zajednice. Mogućnost prenošenja glazbe, kulture, općenito govorenja u svako kućanstvo do tada je bila samo teza, a širenjem radio valova postaje i stvarnost. U razdoblju od 1924. i 1926. godine radio postaje diljem svijeta iskušavaju novu tehnologiju i počinju prenositi kazalište komade i ta nova umjetnost dobiva i novo ime, radioigra. Iako su svi tada pretpostavljali da ova umjetnost neće dugo opstati, zbog nedostatka slike, trudili su se prenositi što više dramskih predstava iz kazališta, kako bi na njih navikli svoje slušateljstvo. U Pradalićevoj knjizi nalazimo prve podatke vezane uz novu praksu radio-djelatnika, koji navode kako su u sklopu eksperimentalnog programa Georgesa Privata, još 1921. godine, u studio na Eiffelovu tornju ugostili glumce kako bi uživo preko radio valova odigrali prizor iz jednog od pariških kazališta.

„... Svaka se valna dužina trudi da na svoj način uzbudi svoje slušaoce. Preko pet stotina efektnih sati dnevno troše evropske radio-stanice na emitiranje drama, komedija, vodvilja, dramskih prikaza; na dramske tekstove suvremene i klasične, tužne i vesele, zanimljive i dosadne. Cijela armija pisaca, adaptora, režisera, tehničara i glumaca uposlena je u toj ogromnoj proizvodnji.

Razumije se da je zbog toga radio-drama na granici industrije i umjetnosti i da uz dobro skrojene nove modele ima i mnogo konfekcije u lošem smislu te riječi. Dobar dio repertoara zanatski su savjesno napravljene emisije bez ikakvih drugih pretenzija. Vrijeme troši sve – i dobro i loše. To više, što se izgovoreni dijalozi mnogo ne ponavljaju. U najboljem slučaju ne toliko kao u kazalištu ili na filmu. Dok se u različitim kino-dvoranama svijeta kopija nekog filma odvrti i po hiljadu puta, dok se neka kazališna predstava odigra u jednom mjestu i po stotinu puta, radio-drama (snimljena na magnetofonsku vrpcu) doživi u najduljem vijeku svog trajanja najviše desetak repriza. Slušalac gotovo svaki dan očekuje novu dramu. Zato neke radio-stanice imaju tipizirane serijske radio-dramske programe, kao npr. Kriminalističke drame, vesele zgode, drame iz života, historijske drame i slično.

Usprkos izvjesnoj opasnosti od uniformiranosti, svaka je radio-stanica i u svom radio-dramskom programu izraz kulture svoje sredine i svog naroda. Zato eter danomice bruji ne samo različitim jezicima, nego i različitim temama.“⁴

Diljem Europe slušatelji su svake večeri imali prilike slušati radio dramu, okrećući dugme svog radio prijemnika na bilo koju radio postaju. Više nije bilo bitno radi li se o francuskoj, engleskoj ili njemačkoj radio postaji, jer su sve, u svojim radio rasporedima, imale novu umjetnost. Radiodrama postala je sveprisutna a i izrazito voljena od publike, a pritom je svijetu dala značajan prilog suvremenoj kulturi i dramskoj književnosti.

3.1. Sjedinjene Američke Države i Njemačka

„Začetke i prve uspjehe radio-dramskog stvaralaštva ostvarili su radio-djelatnici u Sjedinjenim Američkim Državama, gdje je uostalom proradila prva radio-difuzna postaja na svijetu – Westinghouseova KDKA u Pittsburgu 2. studenog 1920. prema knjizi „American Broadcasting“ Lichtya i Toppinga prva dramska emisija iz studija održana je na valu radio-stanice WGY 3. kolovoza 1922: radilo se o djelu The Wolf Eugenea Waltera i „sva tri čina komada izvedena su bez kraćenja , a između činova emitirala se glazba, baš kao i u kazalištu.“ Već je prije toga KDKA prenosila predstavu Friend Mary s pozornice Pittsburg Theathrea, a „prva jednočinka – A Fan and Two Candlesticks od Mary McMillan čitana je pred mikrofonom 2. studenog 1922. na postaji WLW“. Ta je postaja - kažu Lichty i Topping – i najviše radila na dramskim emisijama, pa je 3. travnja 1923. emitirala i prvu izvornu radio-dramu When Love Waknes Freda Smitha u autorovoj režiji, a u svibnju 1923. raspisala je u zajednici s časopisom Writer's Digest i (prvi svjetski) natječaj za „radarios“ – scenarije za radio-dramske izvedbe – s nagradama od 50, 30 i 20 \$.“⁵

Najbolji dokaz da je radiodrama književna vrijednost daje nam američki pisac Norman Corwin, koji je izdao i nekoliko knjiga svojih radiodrama, jer su postizale veliku čitanost. Sebe kao radio-dramskog pisca reprezentirao je 1947. godine u knjizi *Bez naslove i druge radio-drame*. Corwin se u svojim radiodramama nije držao određenog žanra pa se tako kod njega moglo naći i ratnih tema (*Bez naslova, Telaviv, Moskva*), komedija (*I vi možete sanjati*), kriminalističke tematike (*Umorstvo na farmi*) pa čak i fantazije (*Silazak Bogova*).

⁴B. Mrkšić: Poetika radio drame: str. 91.-92.

⁵Dr. N. Vončina: Hrvatska Radio-drama do 1957.: str. 104.

Američku radiodramu svakako je u povijesne anale upisala radiodrama *Rat Svjetova*, u režiji Orsona Wellesa, prema romanu Herberta Georgea Wellesa, a adaptacijom Howarda Kocha, uz suradnju s Wellesom, postala je najpoznatijom svjetskom radiodramom. Naime, 30. kolovoza 1938. godine na CBS-ovoj radio stanici emitirane su „lažne vijesti“ o invaziji Marsovaca na planet Zemlju. Redovni program CBS-a prekinule su sljedeće riječi: *Dame i gospodo, prekidamo naš muzički program radi vanrednih vijesti Intercontinental Radio Newsa. Dvadeset minuta prije osam, prema centralnom vremenu, profesor Farell s opservatorija Mount Jennings uočio je nekoliko eksplozija zapaljivog plina koje su se pojavile u pravilnim razmacima na Marsu. Spektroskop je pokazao da je zapaljivi plin vodik i da se kreće prema Zemlji velikom brzinom*⁶ Ova „invazija Marsovaca“, u koju su slušatelji bili direktno uključeni, trajala je šezdeset i dvije minute, sadržavajući brojne lažne reportaže s „mjesta događaja“. Uvjerljivi glumci, pozadinski zvukovi i nevjerojatno realne pozadinske zvukove u agoniju su stavile oko šest milijuna slušatelja (prema procjenama), koji su neprestano, u panici, nazivali policijske postaje. Kada se podigla javna pobuna zbog ove čuvene radio drame, CBS je morao obećati kako više nikada neće napraviti ništa slično, jer su ih građani SAD-a optužili za zloupotrebu moći medija. Orson Welles i Teatar Merkur, koji je sudjelovao u izvedbi, izbjegli su javnu tužbu ali su svejedno bili cenzurirani, a fraza „prekidamo program“, tog se dana posljednji put čula u eteru radio CBS-a.

Slika 3.1.1. Snimanje radio drame „Rat svjetova“, pod ravnanjem Orsona Wellesa i u izvedbi Mercurya Theatera, 1938. godine

⁶<https://povijest.hr/nadanasnjidan/radio-drama-orsona-wellesa-izazvala-paniku-u-sad-u-1938/> (22.08.2019.)

Djelo *Poštanski ured*, njemačkog redatelja Robindranatha Tagorea prvi je kazališni komad izveden u Njemačkoj, na Radio-Frankfurtu, 23. travnja 1924. godine. Iste godine uslijedile su adaptacije scena iz djela Strindberga *Igra snova*, Hoffmannsthalova *Ticijanova smrt* a kasnije i adaptacije cjelovitih djela Goethea, Sachsa te drugih njemačkih i stranih autora. Prvom njemačkom radiodramom smatra se *Utvvara (Spuk)*, autora Rolfa Gunolda, koja je emitirana na valovima radio-stanice Breslau/Vroclav, 21. lipnja 1925. godine. U podnaslovu ove radiodrame stoji da je to „sablarna sonata po motivima iz djela E.T.A. Hoffmanna“, a njen tekst se sve do sredine šezdesetih godina smatrao izgubljenim, kada ga je pronašao Ulrich Lauterbach.

„Nakon kritičkog osvrta na starije histografske „legende koja valja razoriti“, Schwitzke ističe kako je neopravdano što se u svim povijesnim i leksikonskim prikazima Gunoldovoj Utvari daje prvenstvo. On u poglavlju s indikativnim naslovom *Zamračeni (ili nejasni) počeci (Diedunklen Anfänge)* analizira programe nekoliko njemačkih radio-stanica iz njihova najranijeg razdoblja i nakon polemike sa starijim stajalištima proširuje krug nekih napisanih a neizvedenih, ali i izvedenih radio-dramskih pokušaja prije Utvare, te izdvaja nekoliko emisija, među kojima posebice *Wartburg-Vision (Vartburšku viziju)* Hansa Bodenstadta, izvedenu na Radio-Hamburgu 12. lipnja 1924. (Time pomiče početke njemačke radio-drame punu godinu dana unaprijed, prije francuskih). O Vartburškoj viziji – a to su „povijesne scene“ o Martinu Lutheru – Schwitzke kaže da je također nedvojbeno pisana za mikrofon i da nalikuje featureu, te da je (usprkos stanovitom diletantizmu hamburškog kruga u kojem je nastala) barem isto toliko prikladna za radio koliko i neka druga djela kojima nitko nije osporavao to svojstvo. Schwitzke je u svoj kronološki pregled radio-drame godine 1924. uvrstio i *Zauberei auf dem Sender (Čaroliju na odašiljaču)* – „pokušaj zvučne groteske“ Hansa Flescha, emitiranu 24. listopada 1924. na Radio Frankfurtu...“⁷

Njemački časopis *Der Monat* je u svom broju, u kolovozu 1962. godine, objavio mišljenje kako posljednjih nekoliko godina nije bilo drugih dijela, kao što su romani i druga pjesnička ostvarenja, jer su sva značajnija djela bila objavljivana kao radiodrame. Među istaknutijim njemačkim radiodramskim piscima toga doba našli su se Alfred Andresch, Ingeborg Bochman, Gunter Eich, Wolfgang Hildersheimer, Marie Luise Kaschnitz i mnogi drugi.

⁷Dr. N. Vončina: Hrvatska Radio-drama do 1957.: str. 107.

3.2. Francuska i Velika Britanija

U svibnju, 1924. godine, francuski list *L'Impartial Francais* objavljuje natječaj za dramski tekst čija bi glavna osobina bila, da bude specijalno pisan za mikrofonski. Zbog njegove akustičke i radiofonske originalnosti i vješte uporabe zvukovnih „šokova“ u emocionalnom djelovanju na slušatelja, među poslanim tekstovima najistaknutiji je bio tekst Gabriela Germineta i Pierrea Cusya, *Maremoto (radio-drame de la mer)*. *Maremoto* se danas smatra prvom francuskom radio dramom.

„Čast da bude prva francuska izvedena izvorna radio-drama pripala je „Maremotou“ Germineta i Cusyja 21. listopada iste 1924. godine. Evo kako se (prema svjedočanstvu samih autora) u knjizi „Tajne krugovala“ našega publicista Miroslava Golika opisuje emitiranje toga (i za našu radiofoniju važnog) događaja:

Ovo razmatranje o krugovalnom kazalištu započet ćemo malo neobično na taj način, da se vratimo na godinu 1924. Bilo je to ono vrijeme, kada je krugoval bio još posvema neuzorano polje, kada se tek tražilo što krugoval može dati i što se od njega u budućnosti može očekivati. Bilo je na dan 21. listopada spomenute godine oko sedam sati na večer. Kako su u ono vrijeme mnogi krugovalni slušači gotovo uvijek sjedili uz svoje krugovalnike, tako je bilo mnogo njih, koji su u spomenuti sat na valu 1870 metara, na kojem je u ono vrijeme radio Radio Pariz, ali obično ne u onaj sat, najednom čuli u početku jedva čujne, a onda sve jasnije i stravičnije pozive u pomoć. Krugovalni slušači, koji su sasvim slučajno slušali na tom valu, najednom su bili zahvaćeni silnim uzbuđenjem: ta oni prisustvuju nekoj tragediji, za koju inače ne bi možda nikada znali. Duskora se nakon prvih krikova u pomoć čuo glas, koji je najavljuvao, da se pozivi u pomoć šalju s francuzkog broda „Ville Saint Martin“, koji tone. Malo zatim je navodni krugovalničar tog broda objavio, da brod tone usred teške nesreće, koja se dogodila na brodu na taj način, što je usljed uzburkanog mora teret najednom poletio na jednu stranu i na onoj strani broda probio ogromnu pukotinu... Kroz onu veliku pukotinu slijeva se u nutrinu broda more u ogromnim količinama i brod naglo tone. Između pojedinih poziva i krikova u pomoć, krugovalničar je označivao i mjesto gdje se nalazi taj brod: 40 stupnjeva sjeverne širine i 39 stupnjeva istočne duljine. Glasu krugovalničara, koji je stravičnim glasom pozivao u pomoć, duskora se priključilo i strahovito zavijanje nevremena na moru, zatim krikovi užasnutih članova posade, koji su očito gledali smrti u oči, jer se zbog strahovitog nevremena nije moglo ni pomišljati na spuštanje čamaca za spasavanje. Nakon toga je nastupila aventna tišina, koja je mogla označivati samo to, da se približavaju posljednji časovi ovog broda. Na

koncu se još čuo glas kapetana broda, koji je članovima posade naređivao, da navuku pojase za spasavanje, jer se čamci za spasavanje ne mogu spustiti. Neka se svatko spasava kako znade uz pomoć pojasa za spasavanje. Slijedio je muk: očito je bilo da se tragedija približavala vrhuncu, nakon koje je slijedila katastrofa: ništa se više nije čulo...

Mnogi krugovalni slušači su odmah pojurili brzoglasima i zatražili spoj s postajom Radio Pariz, tražeći da im se smjesta javi o čemu se radi i kako je svršila pomorska tragedija. Oni pak krugovalni slušači, koji nisu izgubili živce, smjesta su brzojavili pomorskom ravnateljstvu i javili što su slušali, tražeći da se na označeno mjesto izašalju brodovi za spasavanje. Neki su pak slušači smjesta napisali izvješća i odaslali ih u novine. Neka uredništva nisu povjerovala u tu stvar, nisu, da se tako izrazimo, nasjela uzrujanim besplatnim izjestiteljima. Jedino je poznati francuski list „Matin“ u svom posljednjem izdanju objavio izvješće o pomorskoj tragediji, tražeći nervozno od mjerodavnih ustanova, da razjasne taj „tjeskobni pomorski misterij“ jer je uredništvo tijekom noći zatražilo obavijest kod pomorskih oblasti i ustanovilo, da spomenuto ime, očito francuskog broda, nije zapisano u pomorskim registrima, ali je slično imenu jednog teretnog broda s matičnom lukom Rouen.

Nastala je podpuna zbrka, u kojoj se nitko nije snalazio. Možda bi ta zbrka potrajala i dulje, da se konačno nije javio Radio Pariz i objavio, kako je ona senzacionalna izvedba, koja je izazvala takav odjek, bila samo prienos glavnog pokusa krugovalne drame „Maremoto“ od Pierre Cusya i Gabriela Germineta... Zbog toga je prienos uslijedio u tako neobično vrijeme, kada nije bilo redovitih izvedba, kako bi određeni stručnjaci mogli prosuditi, je li ta drama postigla uspjeh već i radi toga što je izazvala toliku senzaciju, krugovalna postaja je najavila, da će te iste večeri uslijediti praiizvedba u određeni sat.

Glas o toj tako senzacionalnoj krugovalnoj drami proširio se munjevitom brzinom i brojni su se krugovalni slušači spremali, kako će te večeri u određeni sat čuti tako senzacionalnu dramu. Ali tu dolazi do preokreta. Uplice se francuzko ministarstvo mornarice i zabranjuje izvedbu te krugovalne drame s motivacijom, da se time ugrožava sigurnost pomoraca na pučini, a osim toga da se time smeta javni mir.

... Senzacionalna posljedica ove senzacionalne krugovalne drame bila je ta, da je ta ista drama par mjeseci poslije zabrane u Francuzkoj, bila izvedena u Velikoj Britaniji, gdje je B. B. C. na vedri način upozorila svoje slušače, da se radi samo o krugovalnoj drami, dakle ne o nekom stvarnom prienosu neke pomorske katastrofe. Osim toga je englezki krugoval pozvao svoje slušače neka prije slušanja drame pogledaju zemljovidne karte, pa će ustanoviti da se

ono mjesto, koje će označiti navodni krugovalničar broda u agoniji, nalazi oko tisuću kilometara na jug od Tripolisa, dakle usred – Sahare...

Tako je francuzko krugovalno kazalište započelo svoju djelatnost u – Velikoj Britaniji“⁸

Godine 1948. u Francuskoj je otvoren „Centar za studij radio-fonije“ kojemu su glavni ciljevi bili da publici pruži što realniju radio-obradu velikih djela kroz širok spektar književnih djela i muzike, služeći se pritom najnovijom suvremenom tehnologijom. Suradnjom u svoje djelovanje uključuje veliki broj tadašnjih umjetnika, pisaca i kompozitora. Za postizanje tih ciljeva bila je zaslužena grupa eksperimentatora koji nisu prema slušateljima imali iste obveze kao zaposlenici koji su radili na već postojećim emisijama.

Počeci radiodrame u Velikoj Britaniji vežu se za najveću svjetsku korporaciju za emitiranje radijskog i televizijskog programa, British Broadcasting Corporation (BBC). Emitiranje redovnog radijskog programa započelo je 14. studenog 1922. godine, a BBC je svoju veliku popularnost stekla postankom prve javne medijske kuće koju financiraju građani. Već godinu dana kasnije, BBC počinje emitirati dramske komade, konkretnije, izvedbu triju scena iz Shakespearovih djela u režiji Actona Bonda 16. veljače 1923. U svibnju iste godine emitirane su scene iz *Julija Cezara* i *Mletačkog trgovca*, a nekoliko dana kasnije emitiran je prvi cjelovit komad iz Shakespearovih dijela, *Na tri kralja*, a prva adaptacija romana Charlesa Kingsleya, *Westward Ho!*, izvedena je u travnju 1925. godine.

Programski direktor BBC-a u to vrijeme bio je John Reith koji je, iako se nalazio na mjerodavnom položaju, među prvima izrazio veliko nezadovoljstvo radi prevladavanja kazališnih efekata u dramskim emisijama koje su se emitirale tijekom 1923. godine. Reith je zahtijevao da se brže i djelotvornije traže novi oblici izraza, primjereniji za radijsko emitiranje a na prve rezultate, nije trebalo dugo čekati.

„Svi izvori u kojima se govori o prošlosti europske radiofonije slažu se da je prva izvedena europska radio-drama Opasnost (A Comedy of Danger, ali mnogi pišu samo Danger) romanopisca i dramatičara Richarda Hughesa. Ona je emitirana 15. siječnja 1924. na programu BBC-a u režiji Nigela Playfaira. „Hughes se ingeniozno domislio stvorivši situaciju u kojoj je odsustvo vizualnog elemenata nebitna: „Opasnost“ se događa u jednom rudniku u Wallesu i započinje u trenutku kad uslijed nezgode nestaje svijetla i tri osobe ostaju zarobljene u mraku. „Opasnost“ je bila vrlo kratak komad; ona je protekla nepunih petnaest

⁸Dr. N. Vončina: Hrvatska Radio-drama do 1957.: str. 105.-106.

minuta. Prva radio-drama „pune dužine“ („full-length“) specijalno pisana za radio bila je „Bijeli dvorac“ („The White Chateau“) Reginalda Berkleya, što je prvi put izvedena na Dan primirja 1025. godine.“ Tako piše *The Reader's Encyclopedia of World Drama* i zaključuje taj sažeti opis napomenom da su obje emisije bile ostvarene „primitivnim tehničkim sredstvima“.⁹

Radiodrama *Pod mliječnom šumom* djelo je Britanskog pisca Dylana Thomasa koja evocira prošlost. Čovjek je mrtav a sve što je nekada bila njegova okolina, još uvijek postoji. Thomas je pokušao potaknuti ljude na razmišljanje o smrti. Naime, njegova misao je bila da nakon smrti pojedinih ljudi, još uvijek imamo sjećanja i uspomene koje se bude razmišljanjem o prošlosti. „Prošlost za Thomasa nije zrakoprazan prostor i slijediti ljudske biografije u prošlost, prema njemu, ne znači, samo odvijati njihovu životnu vrpcu natrag.“¹⁰

4. Počeci lokalne radio drame

Prva i najpoznatija radio-difuzna postaja, na našim prostorima, počela je s emitiranjem redovnog programa 1926. godine, ugledavši se na druge europske zemlje. „Halo, halo, ovdje radio Zagreb“, rečenica je koja se 15. svibnja 1926. godine oglasila na valovima, tada novopokrenutog, Radio Zagreba. Hrvatska, kako je slijedila ostatak Europe u pokretanju radio postaje, tako je slijedila susjedne zemlje i u konceptu programa. I na Radio Zagrebu su se tada mogli slušati prijenosi kazališnih predstava te izvođene pojedine scene iz svjetski poznatih djela, kao što su bile scene iz Shakespeareova *Othella*. Hrvatsku su u stopu slijedile i druge Jugoslavenske zemlje, pa se u eteru 28. kolovoza 1928. godine oglasila radio postaja u Ljubljani, a 24. ožujka 1929. radio postaja u Beogradu.

„Prve drame došle su pred mikrofone izravno s pozornica, i u mnogim su zemljama, pa i u nas, zadugo ostale kazališni oblici, tek manje ili više prilagođeni za radijsko emitiranje. Ali usporedno s tim bila su na Radio-Zagrebu djelatna nastojanja prvih zasnivača nove i samosvojne radiofonske umjetnosti koji su od samih početaka tragali za njezinim distinktivnim karakterom, s obzirom na svojstven način recipiranja toga novog medija, a u nizu tiskanih tekstova i za njezinim teoretsko-estetičkim utemeljenjem. Te težnje k izvorno radio-dramskom stvaralaštvu ostale su, premda nestalne i s promjenljivom djelotvornošću, pa i s nekim prekidima, važnim zauzećem naših radio-djelatnika sve do danas.

⁹Dr. N. Vončina: Hrvatska Radio-drama do 1957.: str. 104.-105.)

¹⁰B. Mrkšić: Poetika radio drame: str. 114.)

Hrvatska je radio-drama tijekom svoje šezdesetogodišnje povijesti iskazivala zamjetljive promjene mnogih svojih tekstualnih i prikazbenih osobina, a znatno se mijenjao i njezin društveni položaj od početaka, kada je Radio-Zagreb imao manje od tisuću pretplatnika, do godina kada je došao u žarište javnog interesa i okupljao gotovo milijunsko slušateljstvo. To se je pogotovo očitovalo od razdoblja kada se i u nas počeo emitirati televizijski program, što je izazvalo postupene preinake opće uloge radija i strukture njegovih programa te nije bilo bez posljedica i za radio-dramska kretanja i recepciju emisija.“¹¹

Godina 2000. proglašena je, prema krovnoj udruzi europske radiodifuzije EBU, godinom hrvatske radio drame.

4.1. Osnutak Radio Zagreba

Radio Zagreb započeo je s emitiranjem 15. svibnja 1926. godine iz studija na trgu Sv. Marka. U eteru se u 20:30 sati oglasila spikerica Božena Begović, preko odašiljača njemačke tvrtke *Telefunken*. Emitiranje je započelo, a i završilo, uz himnu *Lijepa naša domovina* koju je za eter odsvirao Krsto Odak. Prvi ravnatelj Radio Zagreba bio je Ivo Stern, a postaja je kao glavne ciljeve postavila unaprjeđenje kulture te širenje umjetnosti i znanosti. Kao svoju dužnost smatrali su obogaćivanje sredine reprodukcijom vrsne glazbe i dobrih kompozicija te su svakodnevno ugošćavali razne glazbenike, brojne pjevačke zborove i orkestre. Uz glazbu, govorni program postaje sadržavao je uredovne vijesti Radio Zagreba te predavanja iz kulture, znanosti i tehnike. *Radio vjesnik* bio je službeni list Zagrebačke radio-postaje koji je slušatelje redovno obavještavao o programskoj shemi i novostima vezanih za Radio Zagreb.

¹¹(Dr. N. Vončina: Hrvatska Radio-drama do 1957.: str. 3.-4.)

Slika 4.1.1.Božena Begović, prva hrvatska radio spikerica (Radio Zagreb, 1926.)

U jesen 1926. godine Radio Zagreb započinje s proširenjem svog programa te počinje emitirati razne dječje emisije i tečajeve stranih jezika, a u svrhu obogaćivanja glazbenog programa u Hrvatsko narodno kazalište postavljen je mikrofoni te su slušatelji imali prilike, 19. studenog 1926. godine, slušati direktan prijenos cijele izvedbe Dvorakove *Rusalka*. U prvoj godini rada Radio Zagreba održan je samo jedan prijenos kazališne predstave, Nestroyev *Hudi duh*, također nazvan i „gluma s pjevanjem“, jer se nije mogao uvrstiti ni u operu ni operetu, a uz pjevače nastupili su i dramski glumci.

Radio Zagreb, kao privatna radio stanica djeluje sve do 1940. godine kada je nacionaliziran, a nakon 1945. godine djeluje kao državno poduzeće. Godine 1990. Zakonom, kojeg donosi Sabor Republike Hrvatske, Radio Zagreb započinje rad kao javna ustanova te pod novim imenom, Hrvatski radio.

4.2. Radio drama u Hrvatskoj

„Važne poticaje počecima našeg radio-dramskog stvaralaštva nedvojbeno su dala prvotna nastojanja nekolicine europskih radio-djelatnika da utemelje „novu radiofonsku umjetnost“ i njihova prva dostignuća emitirana su s nekoliko najstarijih odašiljača našega kontinenta. No uz dug tim inozemnim uzorima nastanak naše radio-drame odlučno je potakla i programska politika tadašnje uprave Radio-Zagreba, a neke njezine osnovne odrednice uvjetovale su tehničke, gospodarske, društvene i druge okolnosti u kojima je djelovala naša prva radio-

difuzna postaja. I naposljetku, iako su dramske emisije bile sastavni dio rasporeda Radio-Zagreba te su se usklađivale s općim osobinama programsko-uređivačke koncepcije, one su nastajale u hrvatskim kulturnim prilikama na početku druge četvrtine stoljeća, pa im mnoge izvore nalazimo i u našim kazališnim i književnim zbivanjima toga doba. Jer i u nas su – kao i drugdje u Europi – autori, redatelji i glumci dramskih emisija na radiju poglavito bili književnici i kazališni ljudi, pa je i to razlogom što se utjecaji tih djelatnosti lako mogu razabrati u radiofoniji. I na kraju, ne treba zanemariti činjenicu da u kulturnom životu sve veće značenje dobivaju novi mediji i da se starijim srodnicima, filmu i gramofonskoj ploči, u tome počeo pridruživati i radio.“¹²

Kako po cijeloj Europi, pa ni kod nas, na valovima Hrvatske radio postaje nisu se u početku mogle čuti radiodrame izvorno pisane za radio. Glavna zamisao Radio Zagreba, kako je tada navijestio ondašnji ravnatelj Ivo Stern, bilo je isticanje kulturno-umjetničkog profila Radio-stanice Zagreb. „Novčani interesi dioničara odredili su dva osnovna cilja uređivačke politike: da se što raznovrsnijim emisijama pokušaju pridobiti novi pretplatnici i da se, s obzirom na društvene prilike, izgradi i očuva strogo „apolitični“ raspored.“¹³

Radio-stanica Zagreb započinje s emitiranjem ulomaka iz kazališnih djela koje su, u studiju na Gornjem gradu, interpretirali kazališni glumci. Tijekom 1926. i 1927. godine na raspored dolaze direktni prijenosi kazališnih predstava iz HNK i ostalih zagrebačkih kazališnih dvorana, ali oni su se emitirali samo u posebnim prilikama. Zbog brojnih nedostataka tonske tehnike prijenosi drama iz kazališta često su padali ispod praga elementarne razumljivosti.

Sredinom kolovoza 1926. godine u zagrebačkim tiskovinama pojavili su se prvi napisi i najave za prvu dramsku emisiju izvedenu pred mikrofonom, a to su bile scene iz Shakespeareova *Othella*, koje su na Radio Zagrebu odigrali Božena Begović kao Dezdemonu i Milivoj Vukić kao Otelo. Iste godine počinje emitiranje kabaretskih točaka *Umjetna žena* i *Crni kavalir* u izvedbi, tada najpoznatijeg predstavnika tadašnje zagrebačke kabaretske scene Dinko Chudoba. Svega mjesec dana prije emitiranja prve hrvatske radiodrame održana je *Pokladna večer* tijekom koje su emitirane točke nepotpisanih autora, također kabaretskog karaktera (šala u jednom činu *Joža pred sudom*; lakrdija u četiri epohe *San Jureka Cmoka*; soloscena *Tomaš u Zagrebu*; šala u jednom činu *Usred noći*; komedija u jednom činu

¹²Dr. N. Vončina: Hrvatska Radio-drama do 1957.: str. 83.

¹³(Dr. N. Vončina: Hrvatska Radio-drama do 1957.: str. 83.)

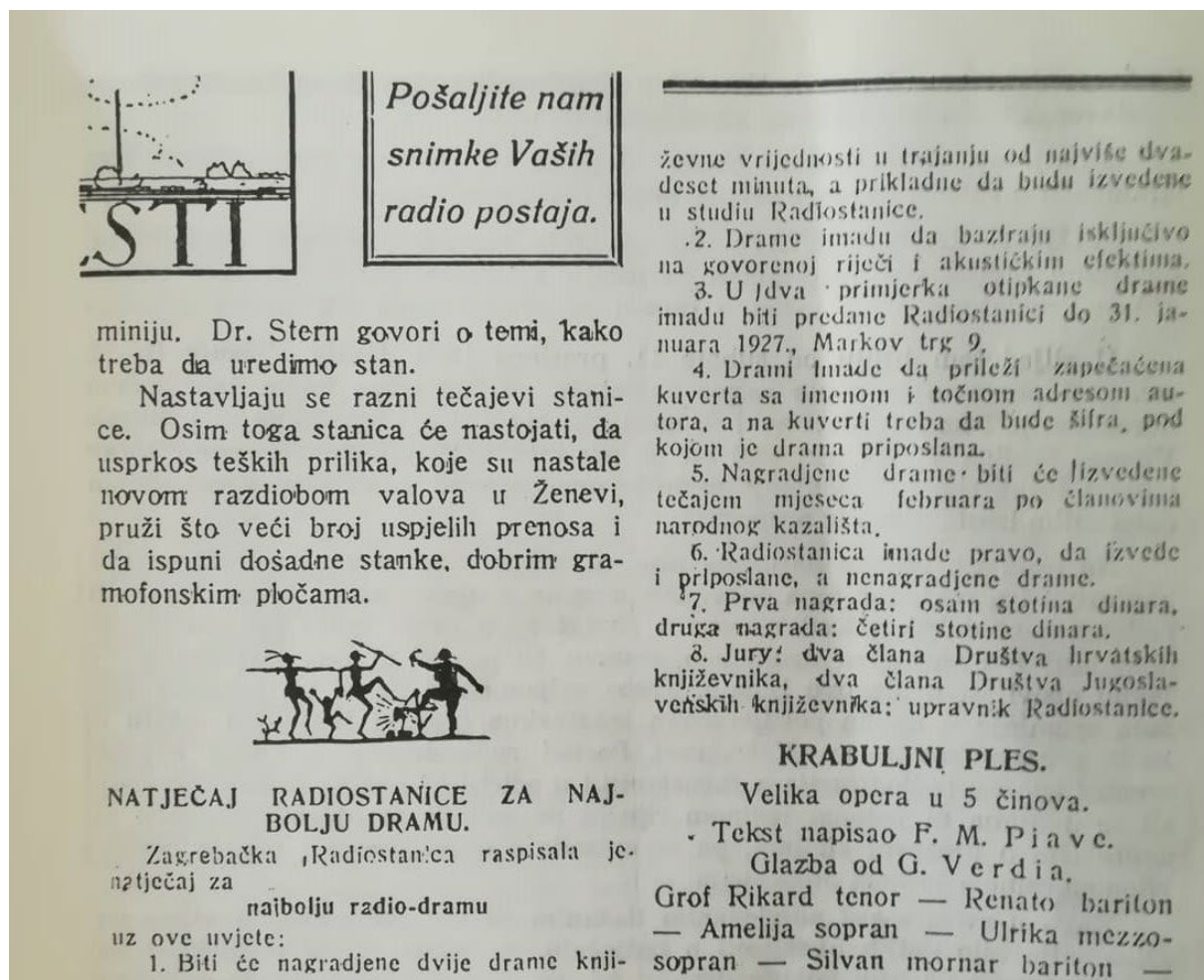
Purgerija ili Dvih Jankićov zmešarija). Izvedbu tih točaka pratio je jazz-band i pjevački zbor *Stare šlake*.

4.3. Prva hrvatska radio drama

Za prvu hrvatsku radiodramu zadužen je Ivo Šrepel. Diplomiravši u Sorboni 1921. godine, nastavlja živjeti u Parizu gdje se intenzivno bavi kazalištem. Posljedice njegovog boravka u Francuskoj te inspiriranost Germinetovim i Cusyjevim *Maremotom*, vidljive su i prvoj hrvatskoj radiodrami. Šrepel je bio spiker, redatelj i reporter Radio Zagreba od 1929. do 1941. godine, a njegova radio drama *Vatra* emitirana je na valovima Radio Zagreba 7. travnja 1927. godine.

Šrepel je, inspiriravši se *Maremotom*, kod Zagrepčana izazvao nemir i paniku jer su, u trenutku prvog emitiranja ove radiodrame, građani izlazili na balkone i osvrтали se ne bi li vidjeli gdje je izbio požar. Tekst prve hrvatske drame, napisane izvorno za radio, nije sačuvan ali iz ostalih izvora, iz toga vremena, možemo zaključiti kako je drama bila vrlo živopisna, a pozadinski zvukovi i efekti dali su joj vjerodostojnost. Glumci u ovoj radio drami bili su Vjekoslav Afrić, Jelena Bilbija, Božo Drnić i polaznici Državne glumačke škole, koji su na vrlo autentičan način imitirali zvukove dječjih krikova, vatrogasne sirene, vriske i pozivanja u pomoć.

Šrepel je *Vatru*, na natječaj Radio Zagreba za najbolju dramu, poslao pod pseudonimom Ivo Sanjić te biva nagrađen. Iako inspiriran prvenstveno *Maremotom*, Šrepelova drama trajala je čak dvostruko duže, punih petnaest minuta.

Slika 4.3.1. Dijelovi 219. i 220. stranice Radio Vjesnika br. 12 od 4. prosinca 1926. godine s tekstem prvog natječaja Radio-Zagreba „za najbolju radiodramu“ (autorska fotografija)

5. Radiodrama: Magda i trešnjevački fantom

Magda i trešnjevački fantom jedna je od priča Pavla Pavličića iz zbirke novela *Dobri duh Zagreba*. Djelo se svrstava u trivijalnu književnost a izdano je 1976. godine.

Pavličić je jedan od hrvatskih najzapamćenijih autora krimića a u ovoj knjizi, svakom pričom, ostavlja čitatelja u neizvjesnosti, iako se kroz svaku priču daje naslutiti mogući rasplet. Autor kroz cijelo djelo potiče čitatelja da aktivno sudjeluje razmišljajući o rješavanju krajnjeg ishoda događaja.

Pavao Pavličić bio je romanopisac, scenarist, pripovjedač, književni povjesničar i esejist, rođen u Vukovaru 1946. godine, a diplomirao je u Zagrebu na Filozofskom fakultetu, gdje još i danas radio kao profesor. Uz djelo *Dobri duh Zagreba* poznata su mu i djela *Stroj za maglu*, *Plava ruža* i *Umjetni orao*. A uz krimiće, autor je i nekoliko djela o svom rodnom gradu

Vukovaru u kojima donosi slike grada tijekom njegovog odrastanja i Domovinskog rata: *Vukovarske razglednice, Dunav, Vodič po Vukovaru, Šapudl.*

5.1. Proces adaptacije

U odluci da za svoj završni rad odaberem radiodramu uvelike mi je pomogao moj mentor doc.art. Dubravko Kuhta, dajući mi prijedlog i veliku podršku. Nakon odabira teme i odluke da će se raditi o adaptaciji nekog djela, valjalo je odabrati djelo. Kako sam inače sklona trivijalnoj umjetnosti, nisam se dugo dvoumila oko autora, uzevši u obzir da je Pavao Pavličić jedan od naših najpoznatijih autora koji upravo kriminalistički žanr, odabire za svoja djela. Posjetom knjižnice djelatnica mi je odmah ponudila pomoć te sugerirala zbirku novela *Dobri duh Zagreba*. Pročitavši cijelu zbirku nisam mogla sakriti oduševljenje Pavličićevog odabira žene kao glavne uloge u priči *Magda i trešnjevački fantom*.

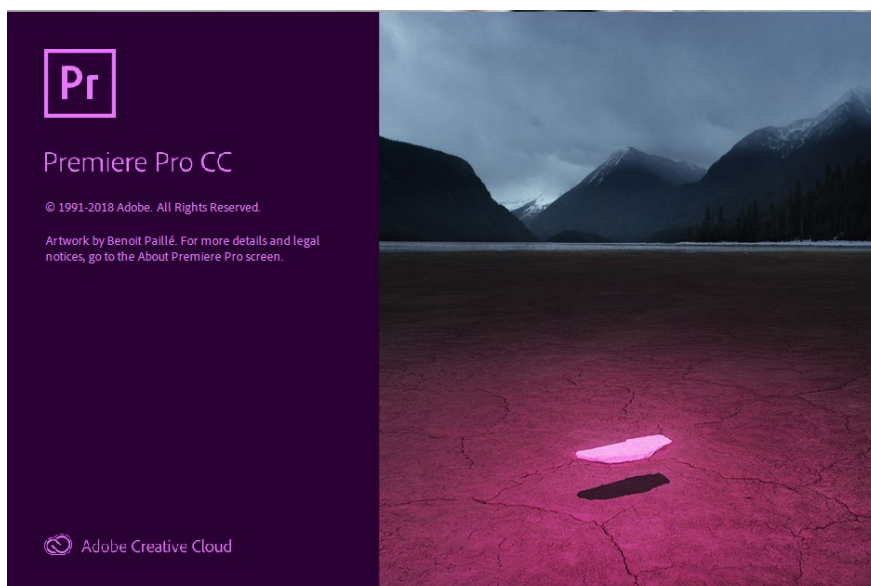
Izvorni tekst bilo je potrebno adaptirati i scenaristički obraditi. Iako se priča temelji na pripovjedaču, željela sam ga minimalizirati u svojoj radiodrami te sam nekoliko dijelova priče, izvorno pripovijedanja, preoblikovala u dijaloge. Pojedine dijelove pripovjedača koji su bili predugi, sjekla sam monolozima i dijalozima, kako bih izbjegla monotonost. Scene u radiodrami razdvajaju pozadinski zvukovi i glazba, koju je pijanist Vitomir Ivanjek, skladao specijalno za ovu radiodramu. Kako su slušatelji radiodrama lišeni vizualnog doživljaja, u prvoj sceni *Magde i trešnjevskog fantoma*, imamo prilike upoznati glasove likova. Glasove koje možemo čuti u ovoj radiodrami, posudili su glumci amaterske dramske skupine Ludens Teatra iz Koprivnice. U ulozi pripovjedačice našla se Una Čulić, a glasove likovima posudili su Karlo Kučanda kao Veljković, Ivica Jurenec kao Šime, Mihovil Maloča kao Zec, Fran Đurašin kao Njofra, Rajnard Hrašćanec kao Slavek, Marino Horvat kao Vincek i sama autorica radiodrame, Ida Balog kao Magda.

5.2. Tijek rada

Prva tonska proba odrađena je u prostorijama koprivničkog kazališta, dok su ostale probe odrađene u prostorijama Sveučilišta Sjever. Cijela radiodrama prvotno je snimljena u prostoru Radio Pressedana, ali zbog smetnje odjeka prostorije, dijalog koji se u radiodrami odvija na livadi, valjalo je ponovno snimiti u tonskom studiju Sveučilišta Sjever.

Profesionalnom opremom za snimanje zvuka snimljeni su i pozadinski zvukovi na području Zagreba i Velike Gorice, koji su snimani u pravom okruženju, kako bi bili što vjerodostojniji, kao na primjer, za scenu u bifeu u kojem Magda radi, snimljena je atmosfera

kafića. Nedostatak snimljenih zvukova upotpunjen je već postojećim zvukovima s internetske stranice freesound.org ([https://freesound.org/](https://freesound.org)). Svi zvukovi koji se nalaze u radiodrami dodatno su obrađeni u programu, u kojemu je i montirana cijela radiodrama, *Adobe Premiere Pro CC 2019*.

Slika 5.2.1. Pokretanje programa Adobe Premiere Pro CC

5.3. Scenarij

Scenarij ove radiodrame sastoji se pripovjedačevog uvođenja u scene, dijaloga i nekoliko monologa korištenih za razdvajanje dužih dijelova pripovjedača te pozadinskih zvukova. Scenarij je pisan fontom Times New Roman 12 a tijekom snimanja korigiran je nekoliko puta, a u nastavku je konačna verzija scenarija.

LICA:

(PRIPOVJEDAČ)

MAGDA, konobarica

VELJKOVIĆ, šef samoposluge

ŠIME, dalmatinac, skladištar

SLAVEK, plavokosi mladić

NJOFRA, dobroćudni pijanac (više)

ZEC, vlasnik voćarne

VINCEK, Magdin udvarač

(Zvučna kulisa: Fade in zvuka- lavež psa, pjev ptica, lagan povjetarac)

PRIPOVJEDAČ: Sunčano je, zimsko, prijepodne. Oko narančaste osmerokatnice, u kojoj je smješten bife, promet je živ, a glavna rasprava, među stalnim gostima, odvija se oko konobarice Magde.

(Zvučna kulisa (fade in): (u kafiću) zveckanje čaša, muzika u pozadini, tiho pričanje gostiju)

VELJKOVIĆ: *Vidite li vi to? Ona, sa svojih osamdeset i četiri kilograma, tako blago i graciozno kruži oko stolova. Njoj se nikada nikuda ne žuri.*

ŠIME: *A, e, a da! Takva kakva je, ali opet...s nje druge strane...tako blaga, admirena, ali i samopouzdana.*

ZEC: *Ma pogledajte samo! Drugačija je od drugih. Ta njena duga suknja i kuta joj baš pristaju. Neke žene u njenim godinama, a i s njenim stasom, ne bi se usudile biti tako samouvjerene, a još uvijek je neudata. Što mislite, ima li koga?*

VELJKOVIĆ: *Pa ako i ima, sigurno ne zalazi ovdje. Ja čak nikada nisam vidio ni da ju je ikada netko primio za ruku, a kamoli što drugo.*

NJOFRA: *Eh, da! Prema Magdi su, i oni najveći pijanci, veliki kavaliri.*

PRIPOVJEDAČ: Razgovor među gostima skreće u drugom smjeru te se svi naglo uozbilje. Tema razgovora se, s konobarice Magde, mijenja u razgovor o fantomu, koji od nedavno hara po kvartu. Magda primjećuje da ju stalna ekipa bifea, pogledava sad, više nego inače, te im se ona prva obraća.

MAGDA: *Onda, dečki?*

VELJKOVIĆ: *Čujte, Magda...nije vas strah kad idete navečer sami doma?*

NJOFRA (samouvjereno više): *Ona uvijek ide sama! U 10, kad zatvore! Znam ja, ja sam tu uvijek zadnji! Magda, stvarno vas nije strah?*

MAGDA: *Joj Njofra, a čega bi me bilo strah?*

ZEC: *Pa zar vi ne idete ovuda, preko livade, pa na Trešnjevku?*

MAGDA: *Idem, pa što?*

ŠIME (začudoeno): *A, a, e, a manijak?*

MAGDA: *Kakav manijak?*

NJOFRA (viče): *Niste čuli? Već ima i ime, nazvali su ga Trešnjevački fantom, fantač, da, da.*

MAGDA: *Ma dečki, ja imam posla, nemojte me zadržavat!*

ZEC (autoritativno, ozbiljno): *Magda ne vjeruje, vidim ja! Ozbiljno, kažem vam, ima tu nešto. Napao je već dvije žene, i to baš tu dolje, na ovoj livadi, kod nas. U novinama je bila samo mala vijest, valjda da se ne širi panika, ali istina je, evo, meni je pričala jedna žena, tu iz ove kuće.*

MAGDA: *I što radi? Siluje?*

ZEC (zamuckuje): *Pa da...zapravo...*

MAGDA (iznenađeno, pa ne vjerujući): *I žena vam je pričala da je bila silovana? Dragi moj, ili ste vi naivni ili mislite da sam ja luda.*

(Zvučna kulisa: (u kafiću), nekoliko ljudi glasnije priča, u isto vrijeme, ništa se ne razumije)

SLAVEK: *U tome i jest stvar. Još nijednom nije uspio.*

MAGDA (kroz smijeh): *Pa kakav je to onda fantom?*

(Zvučna kulisa: svi se smiju, a Magda najsrdačnije)

ZEC (gorštačkim naglaskom): *Ozbiljno, pričala mi je ta žena jutros. Samo se zaletio prema njoj iza jednog grma i dok se ona snašla, već joj je poderao kaput, a onda potegao vestu pa razderao i nju.*

MAGDA: *Je li bio maskiran?*

VELJKOVIĆ: *Bit će da jest, ali tamo je takav mrak da se svejedno ništa ne vidi.*

MAGDA (znatiželjno): *I dalje? Je li je oborio? Je li imao oružje?*

VELJKOVIĆ: *Izgleda da nije imao ništa, ali je dosta jak, tkaninu je kidao kao ništa.*

MAGDA: *I kako se spasila ta žena?*

ZEC (začudjujuće): *Naišao je netko. To i jest čudno. Išlo je dosta ljudi s tramvaja, s Trešnjevke, jer bilo je tek oko deset, i ta je žena išla prva, a za njom, tridesetak metara daleko, cijela kolona. Taj luđak ih je morao vidjeti. Ali je ipak napao.*

VELJKOVIĆ (ozbiljno savjetuje): *I tako, Magda, čuvajte se. Bolje da idete zajedno s nekom od kolegica, to je sigurnije.*

MAGDA (samouvjereno): *One sve stanuju u blizini, ali, nije to ništa, dečki, ne bojim se ja, ja sam teška kategorija. Tko meni što može? Treba raditi!*

(Zvučna kulisa (fade out): malo udaljeniji zvuk glazbe iz bifea, zveckanja čaša i razgovora među gostima)

PRIPOVJEDAČ: I Magda se otpuće dalje na posao, a društvo ostaje i nastavlja diskusiju, mijenjajući možda temu razgovora. A Magda i dalje misli o tome fantomu. Povjerovala je, ipak, jer te se stvari događaju. Osim toga, ona uvijek nosi sa sobom i dnevni utržak, a to nije malen novac. Odlazi iza šanka u prostoriju koja se ne vidi iz bifea, ali se iz nje može motriti goste. Gleda Magda goste, gleda sunčani dan iza prozora, gleda bijelu vrpcu mlažnjaka na hladnoplavom nebu. Natače sebi jedan amaro i polako ga pije. Njezin je optimizam neslomljiv, njena vjera u dobrotu neograničena, njen osjećaj pravde i istine jasan i siguran. I Magda je opet vedra. Ta vedrina ima tri glavna izvora: njeno dobro srce, njena osamdeset i četiri kilograma i drugu čašicu amara koju blago obujmljuju njezini obli prsti.

(fade out-fade in zvuka)

PRIPOVJEDAČ: Premda dobro poznaje ljudsku dušu, Magda možda nikada neće saznati zašto se, kada radi u poslijepodnevnoj smjeni, u času kada stigne na posao, uvijek ponavlja isti prizor: muški gosti graje, pa je uglas pozdravljaju, pa je pitaju kako je, pa se čak ponašaju i malo slobodnije no inače, kao da su joj bliži, kao da im ona sama više dopušta. A razlog je tome jednostavan: kad je vide u običnome odijelu, bez njene svakidašnje crne kute, tim ljudima je kao da su nekako prodrli u njen intimni život, kao da su provirili u ono što je svima tajna, i time kao da su se s njom zbližili. A čim se ona u stražnjoj prostoriji presvuče, sve je opet kao i inače. Ali sada, dok se otraga presvlači, ona čuje kako je graja postala još jača, kako se prolamaju usklici i smijeh, i kako netko govori tiho i monotono, a drugi ga slušaju, pa zatim opet grohoću. Magda zna što je: došao je Vincek, njezin najuporniji najnesretniji udvarač, s kojim ostali gosti zbijaju šale. I doista, dok iz stražnje prostorije ulazi u bife, on se odvaja od skupine i prilazi joj, gledajući je pogledom punim obožavanja, a ona mu, da bi ga obradovala, pruža ruku. On tu ruku prinosi usnama, i ljubi je istodobno ceremonijalno i strastveno, dok se ostali opet smiju.

(Zvučna kulisa (fade in): muzika na radiju, razgovor gostiju u bifeu)

MAGDA: *Kako si, Vincek? Jesi li dobro?*

VINCEK: *Eh, Magda, ne mogu ja biti dobro, sve dok...*

MAGDA (upada Vinceku u riječ): *Popit ćeš kao uvijek?*

PRIPOVJEDAČ: A dok oni po strani čavrljaju, stalni gosti, kao po dobrom starom običaju, vode raspravu.

VELJKOVIĆ: *Eto, to je njegov stil. On ju već godinama bezuspješno opsjeda, ali to čini vrlo uljudno i nekako otmjeno.*

ŠIME: *Ma, ja van mislin da ona njega, čak na neki način i voli...tu njegovu crnu, ricastu kosu i zatamnjene naočale, to ča je visok i jak. Ali, pazite, njegove košulje su uvek čiste i dobro šumprešane.*

NJOFRA: *A ona ni sama ne zna zakaj ga odbija, a on se, jadan, s tim već pomirio. Kolko god uporan bio, nikad s njom na zelenu granu.*

VELJKOVIĆ: *A ja baš mislim da ste vi...svi...ustvari ljubomorni na njega. Magda se brine za njega kad ima gripu, a jednom mu je, tu u lokalu, prišla gumb na kaput.*

ŠIME: *A more bit! Ali svejedno, svi znamo da će on sist tamo u kut i gledat ju kako radi, a i da će ostat dok ne zatvori i ponudit joj da ju prati, al ona će ga opet odbit.*

(Zvučna kulisa: zvuk otvaranja i škripanja vrata)

ZEC (uspuhano): *Zdravo, imam nešto za vas, dečki! Što ćete popit? Sad ćete čut!*

NJOFRA: *Hej, Zec, zašto si tako tajanstven? (kroz smijeh) Šta se praviš fantič, misliš da te ne znam?*

ZEC: *E baš se i radi o tom tvom fantiču, moj Njofra.*

SLAVEK (tiho usklikne): *Opet napad?*

ZEC: *Ee, napad, dabome! Da vam prvo kažem, mislim da da će to biti sve gore i da ćemo se svi morat čuvat.*

NJOFRA: *Kaj se ja imam čuvat, pa nisam ja ženska!*

SLAVEK: *Da, ali možeš bit osumnjičen ko manijak jer si stalno vani, budalo!*

ZEC: *Opet je napao jednu ženu, samo sad nije bilo tako bezazleno kao prva dva puta. E, slušajte, slušajte Magda, ovo vam može dobro doći. Ovaj put je bilo opasnije.*

MAGDA (upitno uzvikne): *Uspio je?*

ZEC (zamuckuje): *To ne, ali...*

MAGDA (uvjereno): *Eto, kažem ja.*

ZEC (prekida Magdu): *Slušajte dalje. Ovaj put se pobrinuo za oružje, nije došao bez ičega. Vidio je valjda da samo rukama ne može mnogo učiniti, pa je ponio i nož.*

ŠIME (uzvikne znatiželjno): *Ubo je ženu?*

ZEC: *Nije! Nožem, a možda je to bila i britva, ne znam. Rasparao joj je odjeću, da je ne mora...svlačiti.*

MAGDA (s olakšanjem): *Aa, tako!*

ZEC: *Da, ali bez ozljeda ipak nije prošla. Ponio je sa sobom i neku palicu, nešto omotano krpama, pa ju je time udario po glavi i po rukama. Žena je sada u bolnici, to mi je njezina sestra pričala. Spasili su je neki ljudi.*

MAGDA: *Što, opet je neko naišao?*

ZEC: *Pa da, to je čudno, bilo je isto kao i prva dva puta, to je zapravo sreća.*

NJOFRA: *Možda se on samo pravi hrabar.*

SLAVEK: *Možda je to takva vrsta manijaka.*

ŠIME: *Možda je to što su ljudi naišli ipak samo slučaj.*

(Zvučna kulisa (5-6 sec.): zveckanje čaša, muzika u bifeu, ali nitko ništa ne govori)

MAGDA (podsmjehujući se): *Vi se bojite više nego ja?!*

(Zvučna kulisa: zvuk hodanja u klompama i ostavljanje čaša na šanku)

VINCEK: *Magda... razmišljaš li o mom prijedlogu?*

MAGDA (smiješeći se): *Razmišljam, razmišljam, uvijek.*

VINCEK: *Vidiš?! Da smo skupa, ne bi se morala bojati, ja bih te pratio, ni večeras se ne bi trebala bojati.*

MAGDA: *I ti o fantomu?*

VINCEK: *Stvarno ni večeras nećeš da te pratim?*

MAGDA: *Neću, Vincek, pa znaš da neću.*

PRIPOVJEDAČ: I Vincek odlazi. Odlaze i drugi, lokal se prazni, pipničarka zaključuje posao, Magda broji utržak i stavlja ga u crnu torbu od skaja. Onda se presvlači i gasi svjetla. Na vratima se oprašta s pipničarkom, i ova nestaje. Magda zaključava vrata i provjerava bravu. Zatim se svojim sigurnim, odmjerenim korakom otpuće, vedra izraza na svom širokom licu, u maglu, u noć. I koračala je ona sigurno, samouvjereno, sve do početka one zloglasne livade, na kojoj, navodno, presreće fantom.

PRIPOVJEDAČ: Premda je u novinama svagda pažljivo pratila urbanistički razvitak Zagreba, Magda nikada neće saznati kako je došlo do toga da tu, na Srednjacima, ostane ta prazna livada, sva zarasla u korov, s utabanim puteljkom po sredini. Postoji doduše glavna cesta i pločnik, ali je preko livade znatno bliže, pa svi njome prolaze i to joj je jedina svrha. Nema tu čak ni dječjeg igrališta pa je Magda zaključila da i tu namjeravaju saizidati kuću, i to joj nije drago. Sada stoji na rubu livade.

(Zvučna kulisa: jedan duboki uzdisaj, nekoliko sporih koraka, pa ubrzani koraci)

MAGDA (mrmlja sebi u bradu): *Isuse...ovaj mi je sve bliže...šta ću ako je fantom?! (nekoliko sekundi pauza) Ma ne, nemoguće! Ovi koraci odjekuju što znači da hoda po stazi, a svi govore kako manijak skače iz grmlja i hoda po travi. To se ne bi ovoliko čulo. Ma vjerojatno netko ide s tramvaja i žuri mu se pa će samo proć pored mene.*

(Zvučna kulisa: muški koraci postaju sve sporiji i sve tiši)

PRIPOVJEDAČ: Čovjek joj spušta ruku na rame. Ona to nije tako zamišljala, ali je u tome trenutku tješi jednostavnost te geste. Njegovi prsti stišću njezinu ključnjaču, ali ti su prsti nekako drhtavi, kao malo nesigurni. Kao u pravog manijaka? Kao u uplašenog i bezopasnog manijaka? Magda, još ne osvrćući se, naglo korača u stranu i stresa ruku sa svog ramena, zatim se naglo okreće. Odlučila je da neće vikati i da će to riješiti sama. Tip je visok, ima kapu duboko natučenu na oči i podignut ovratnik, lice mu se uopće ne vidi. Na njemu su kožnat kaput i crne hlače koje se jedva naziru u tami. Opet pruža ruku prema Magdinu vratu, naglo, brzo, ali opet nesigurno, kao da ne vidi dobro, premda se bijela put jasno razlikuje u mraku, i Magda posve dobro vidi njegovu ruku. Ona odskače i naglo se osvrće oko sebe. Primjećuje odmah jednu okolnost, a to je da na vidiku nema nikoga.

MAGDA (razmišlja): *Jooj, nema nigdje nikoga. Pa neće valjda ovaj put napast do kraja? Pa kud baš danas? Kud baš mene?*

PRIPOVJEDAČ: Magda uspijeva učiniti nekoliko koraka niz puteljak. Tip je brzo sustiže, nastoji je obuhvatiti rukama, i ovaj put dosta nespretno, a zbog te je nespretnosti Magdi lakše, pa je uspijeva obgrliti i kvari joj punđu na zatiljku. Magda očekuje da će je sad pokušati oboriti, pa malo razmiče stopala da se bolje učvrsti na mjestu, ali se ništa ne događa. Fantom samo sve više približava svoje lice njezinu, a tijelo joj privlači k sebi, premda se ona opire iz sve snage, a jaka je. Magda očekuje da joj počne trgati odjeću, gleda hoće li odnekud sijevnuti nož, ali ni do toga ne dolazi. On je sve bliže i bliže, a jak je, i Magdino se lice sve više približava njegovu, premda se njegovo lice uopće ne vidi, jer je skriveno kapom i ovratnikom, naziru se tek male, duboko usađene oči, kao kod jako kratkovidnih ljudi. Napokon, fantom je uspijeva posve privući k sebi, a Magda sve više popušta, čini ona to pomalo i namjerno, premda bi ga mogla udariti nogom u potkoljenicu ili u prepone, premda bi ga sad mogla odalamiti torbom po nosu. Jer, Magda sada shvaća da manijak ne pokušava ništa drugo i nema, čini se, nikakvih drugih namjera, do da je poljubi u usta. Kad se njezine usne napokon sasvim približiše njegovima, Magda kaza tiho.

MAGDA (uspuhano): *Vincek, vrag te nosi, pusti me.*

(Zvučna kulisa: uzdisaji, auti u daljini)

MAGDA (zbunjeno i ljutito): *Kaj ti je? Kaj si poludio pod stare dane? Kak si se to opremil? Nije te sram?*

VINCEK: *Eto, kao manijak.*

MAGDA: *I kaj ti to treba? Nisam se tome od tebe nadala, da znaš!*

VINCEK (zamuckuje u panici): *Ali, ali, ali, Magda, pa ne misliš valjda da sam to ja...da sam ja zaista taj, pravi, kak se zove, manijak...fantom, ako uopće postoji. Zar ti misliš da sam ja?*

MAGDA: *Ma ne mislim čovječe. Al kaj ti znači ova maškarada? Kaj, koristiš priliku? Kad je manijak već tu da i ti nekaj ušićariš, a da se njemu natovari.*

VINCEK: *Magda! Nemoj tako! Ti znaš da sam ja pošten čovjek, osobito prema tebi. Nemoj me ovak, teško mi je. Htio sam te najprije malo prepast, pa kad počneš bježat, mislio sam, pustim te da pobjegneš, a onda ću te uvijek kad radiš popodne ja pratit doma i...tako...bit ćemo skupa, razumiješ me, jel' da?*

MAGDA: *Dobro, ii?*

VINCEK: *Pa... ti nisi bježala i samo sam te htio još malo jače prepast, a nisam znao kak. Nisam te htio ozljedit i kak sam te sve više povalčil k sebi, reko kad smo već tak blizu i kad si me već prepoznala, htio sam... te poljubit... i tak.*

MAGDA: *Pa i jesam. Prepoznala sam te. Takvu kolonjsku, osim tebe, valjda nitko na svijetu više ne koristi.*

VINCEK: *Kaj, ne sviđa ti se?*

MAGDA: *Ma sviđa...nego...čekaj, ajmo. Pričat ćemo putem.*

PRIPOVJEDAČ: Dok su išli niz pustu livadu, Magda se stalno osvrtdala dolazi li tko. A kad su već stigli do samog kraja livade i počeli razgovarati o Vincekovoј kozmetici, Magda se okrenula i zagledala u maglu koja je postala rjeđa. Uхватила je Vinceka za ruku i dala mu znak da šuti i on je poslušno zamuknuo. Na rubu livade, točno na visini onoga mjesta gdje su se njih dvoje sastali, začula se najprije tiha lomljava suha korova, a onda se vidjelo kako je jedan čovjek, izvan puta, iz trave, izašao pod svjetlo na pločnik. Bio je visok i imao je kapu duboko natučenu na oči.

PRIPOVJEDAČ: Rano je. Vani je opet sunce. Kolegica za šankom čita novine, a Magda, pijući duplu kavu i amaro, razmišlja o svom sinoćnjem razgovoru s Vincekom. O tome razgovoru koji će Vincek sigurno dugo pamtiti, jer je imao tu sreću, da je jedanput u životu, ipak smio otpratiti Magdu kući. Dapače, pamtit će Vincek tu večer i zato što mu je bilo milostivo dopušteno da odvede Magdu na večeru, na kojoj je Magda govorila o njihovom zajedničkom doživljaju te večeri. Kada je prošlo prvo Vincekovo zaprepaštenje nakon njezina prijedloga da pođu nekamo sjesti, kada se on malo smirio i bio u stanju razgovarati, kada je ona popila svoj prvi amaro, Magda je odjednom, bez uvoda, rekla.

(Zvučna kulisa: lagana glazba u pozadini)

MAGDA: *Ono je bio on.*

VINCEK (iznenađeno, zbunjeno): *Koje? Tko?*

MAGDA: *Fantom. Onaj kog smo vidli.*

VINCEK: *Manijak?*

MAGDA: *Da, da, moj Vincek, to je bio on.*

VINCEK: *Jesi sigurna? Kako znaš?*

MAGDA: *Ma sigurna sam. Jesi vidio kako se odšuljao, čim smo krenuli, da ga ne vidimo!?*

VINCEK: *Kako znaš da se šunja? Tko zna kamo je čovjeka vodio put.*

MAGDA: *Ma znam ja! Nemrem ti sad sve objašnjavat, ali sigurna sam da je to bio taj tip šta napada žene. Osjećam to. A ti mi vjeruješ?*

VINCEK: *Vjerujem, Magda, uvijek.*

MAGDA: *E, vidiš! Mi ćemo ga uhvatit.*

(Zvučna kulisa: čašica udara o stol)

VINCEK: *Mi? Njega? Pa Magda...*

MAGDA: *Da! Šta se čudiš? Uхватit ćemo ga ti i ja.*

VINCEK: *Magda, to može biti opasno...pa ne znam...daj razmisli.*

MAGDA: *Dobro... Kao prvo! Napraviti ćeš sve što ti kažem, bez pitanja. U redu?*

VINCEK (uzdahne): *A dobro.*

MAGDA: *Kasnije ću ti sve objasniti, kad budem sigurna da je sve onak kak mislim da je. Ne brini, tvoj zadatak nije težak, moj je težak.*

VINCEK (promuća): *Možda...je bolje, da ja*

MAGDA: *Ne može! Raditi ćeš nešto slično ko večeras.*

(Zvučna kulisa: Fade out zvuka lagane glazbe u pozadini)

PRIPOVJEDAČ: Vincek je gledao u Magdu ne shvaćajući, ali pažljivo. Tako mu je sve objasnila, rastumačila što treba da čini i on ju je mirno saslušao. Zatim ju je otpratio kući, i Magda se sad nježno smiješi, prisjećajući se kako se disciplinirano okrenuo na uglu njene ulice i otišao bez osvrtnja, kao što je i tražila, pokazujući tako kavalirski da nema namjeru špijunirati u kojoj to kući ona stanuje.

(Zvučna kulisa: Fade in zvuka- pjeva ptica, lavež psa, zvuk ljudi na ulici)

PRIPOVJEDAČ: Magda završava kavu i svoj drugi amaro, a počinju pristizati njeni stalni gosti, oni s kojima i razgovara. Prvi dolazi šutljivi Slavek, kojemu blijeda put naglo pocrveni kad uđe u zagrijanu prostoriju, a i zato što se obraća Magdi. Pristižu i drugi. Prvo Njofra,

glasao kao uvijek, pa Veljković, pa Šime iz skladišta, i napokon Zec iz privatne voćarnice, otresajući ruke, jer je upravo istovario robu.

(Zvučna kulisa: otvaranje vrata, razgovor gostiju)

SLAVEK (iznenađeno): *Otkud vi danas prije podne?*

MAGDA: *Kolegica je bolesna, danas radim skroz.*

SLAVEK: *Do večeri?*

MAGDA: *Do večeri.*

(Zvučna kulisa: zvuk stavljanja šalice na tacnu i hodanja u klompama, radio u pozadini)

MAGDA (smijuljeći se): *Onda, kako vaš manijak?*

ZEC (uznemireno): *Pa nije on meni ništa...a ni ja njemu. Osim ako je manijak koji od ovih ovdje momaka.*

MAGDA (smijući se): *Pa vi ste prvi donijeli vijest o njemu.*

ZEC: *Ne znam, ne čuje se ništa, izgleda da se malo smirio.*

ŠIME: *Možda sprema nešto veće? A vi ste, Magda, i sinoć išli sami kući?*

MAGDA: *Naravno.*

ŠIME: *I? Ništa?*

MAGDA: *A što bi bilo? Doduše, sustigao me na putu Vincek...*

ŠIME I NJOFRA (viču): *A, a, a, e, e!*

MAGDA (otresito): *Mirujte vi, čekajte da kažem do kraja! On me malo otpratio, sustigao me baš na livadi, malo sam se i prepala, ali inače ništa.*

ZEC: *I niste se bojali?*

MAGDA: *A čega bi se bojala? Da vam iskreno kažem, ja baš i ne vjerujem u tog vašeg fantoma.*

ZEC: *A one žene?*

MAGDA: *Svaka čast njima, ali, tko zna što je to i kako, ali ja sam sigurna da on mene neće. Eto, jučer sam nosila i novac, i nije me bilo strah.*

NJOFRA: *Magda se pravi važna!*

MAGDA: *Nije, nego baš se ne bojim. I danas ću nositi.*

(Zvučna kulisa: zvuk klompi- fade out, stolice, vrata, čaše, muzika)

PRIPOVJEDAČ: Magda je umorna, ali inače posve svjež, osjeća kako je nose dvije njoj sasvim razumljive i nesumnjive sile, intuicija i nadahnuće. I u času kada gasi svjetla, u času dok zaključava vrata na lokal, dok korača prema livadi, ona plov na valovima misli i čuvstava, nju nosi inspiracija. I dok kroči svojim odmjerenim korakom prema livadi, udišući opori miris magle koja joj se hvata za trepavice i pramenje kose, dok kroči ususret fantomu, ona misli da čini nešto što se samo po sebi razumije, nešto normalno. Ona zna da nema nikakva drugog načina da se krivac ulovi, a istodobno joj je jasno da je njega apsolutno potrebno uloviti. Ali ona nikada ne bi dopustila da to učini netko drugi, s obzirom da je ona osoba koja o svemu tome najviše zna, koja je najbliže istini, a tu istinu nije moguće dokazati drugačije nego izlažući se onome čemu se ona upravo izlaže, čini joj se sasvim logično da sve bude upravo onako kako jest. Ona zna da ispravno postupa, ali zakoračujući na livadu ipak osjeća malu tremu. Ona korača jednomjerno, ni brže ni polaganije no inače kad ide ulicom, i njen se korak nimalo ne ubrzava, niti usporava u času kada začuje korake kako se približavaju.

(Zvučna kulisa: dvije vrste koraka- normalni, lagani/ tihi koraci (šuljanje) i šuštanje kroz grmlje i travu)

Nigdje u blizini nema nikoga, baš kao ni sinoć. Samo, ovi koraci ne odjekuju po utabanoj stazi kao Vincekovi, nego šušaju i vuku se kroz travu, oni su hitri i laki kao stupaj nekoga tko je navikao kretati se kroz tamu. Magda već i vidi čovjeka, onoga istog od sinoć. Poguren, ustao je iza obližnjeg grma za koji je netom bio čučnuo, još se jedanput osvrnuo oko sebe, a sad se brzim skokovima upućuje prema njoj. Visok je i hitar, ali mnogo vitkiji od Vinceka. Magdini se mišići zatežu i ona je spremna za napad. Ipak, korača dalje, hineći da ne primjećuje čovjeka. Ali on je već kraj nje...

(Zvučna kulisa: koraci, uzdisaji, vrane, automobili u daljini)

MAGDA: *Dobro je, Vincek, bravo!*

VINEK: *Gotovo je!*

MAGDA: *Hoćemo li ga pogledati? Ako se ne varam, to bi mogao biti netko od mojih starih gostiju.*

VINCEK: *Tvojih...?*

MAGDA: *Čekaj da mu skinem kapu i naočale pa ćeš vidjet.*

VINCEK: *Kako si znala?*

MAGDA: *Žene bolje naslućuju neke stvari, dragi moj, to bi bar ti morao znati. Prvo mi je bilo čudno ono što sam čula o tome kako taj navodni fantom napada.*

VINCEK: *Što ima u tome?*

MAGDA: *Kako što? Pa on je napadao samo onda kad su nailazili neki ljudi, dakle kad je bilo sigurno da će biti spriječen.*

VINCEK: *Što si iz toga zaključila?*

(Zvučna kulisa: automobili na cesti)

MAGDA (samouvjereno): *Zaključila sam da njegov cilj nije silovanje.*

VINCEK: *Nego što?*

MAGDA (samouvjereno): *Novac.*

VINCEK (iznenađeno): *Novac? Kako to?*

MAGDA: *E, to je tek trebalo utvrditi. One žene nisu bile opljačkane. Zašto je onda napadao?*
(stanka nekoliko sekundi; pozadinski zvukovi) *Vincek? Ništa ti ne pada na pamet?*

VINCEK: *Ne, Magda!*

MAGDA: *Zato da stvori dojam kako postoji neki manijak koji hara po Trešnjevki i od kojega ni jedna žena nije sigurna.*

VINCEK: *A zašto mu je to trebalo?*

MAGDA: *Zato što je imao u vidu neku određenu žrtvu, koja je trebala postati dio te serije napada. A što misliš, tko bi to mogao biti?*

VINCEK: *Tko?*

MAGDA: *Ja.*

VINCEK: *Ti?*

MAGDA: *Ja. Jer ja svaki put kad idem navečer doma, idem preko ove livade i nosim sa sobom novac. A za to znaju samo stalni gosti koji uvijek sve vide i čuju. Da me ovaj ovdje odmah napao, pretpostavljalo bi se da je netko od njih, a onda bi došli i do njega. A kako se morao osigurati, izmislio je manijaka koji napada žene i ja bih ispala samo jedna od njegovih žrtvi.*

VINCEK: *Misliš da je zato one žene?*

MAGDA: *Pa da, napadao ih je da ne bude većih posljedica i pred ljudima da ima što više svjedoka da manijak stvarno postoji.*

(Zvučna kulisa: stanka nekoliko sekundi; pozadinski zvukovi auta...)

VINCEK: *Magda, ti si pametna žena ... (stanka nekoliko sekundi; pozadinski zvukovi) ... Vidiš, Magda, sad smo nešto i doživjeli zajedno. Mislim... to nas veže. I tako, ja mislim, možda si sad uvidjela koliko... možda bi se moglo... Ti me razumiješ, je li Magda? Što misliš o tome.*

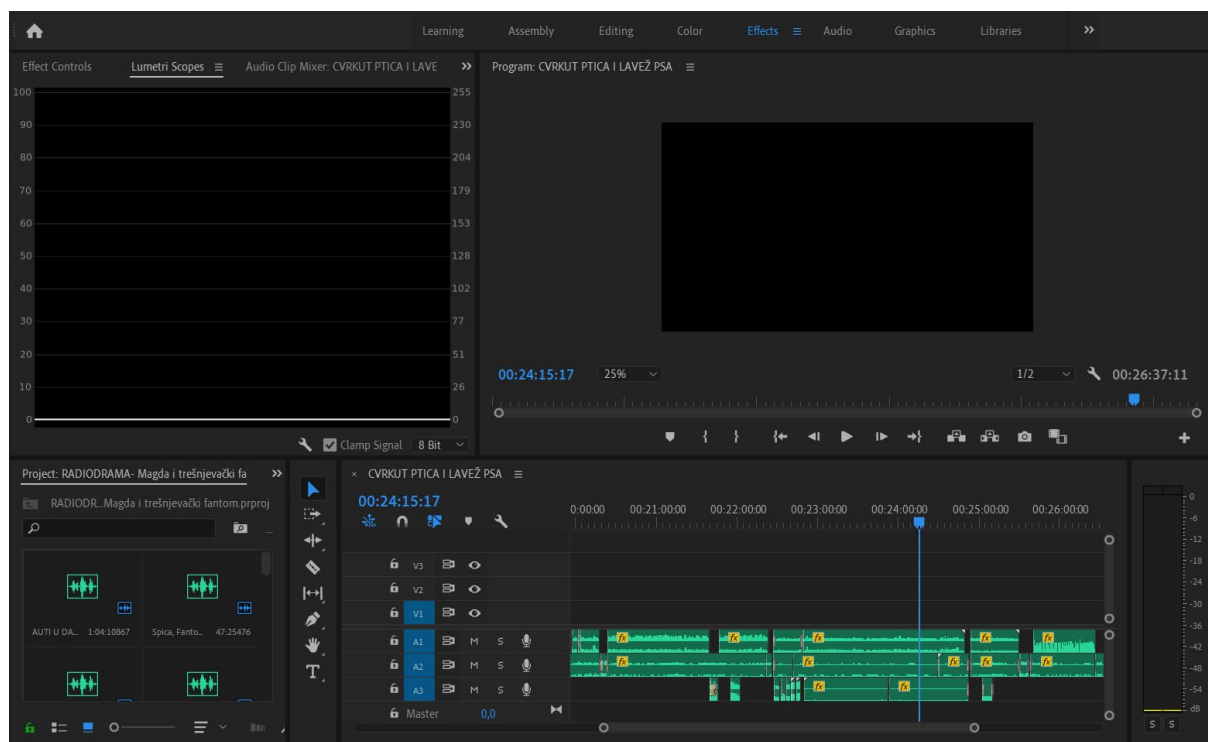
MAGDA: *Ne, Vincek, ne! (uzdahne) Ne...*

(Zvučna kulisa: policijska sirena, zvuk auta)

PRIPOVJEDAČ: *Stoje još neko vrijeme tako, u tami, s vezanim čovjekom pod nogama. Vincek duboko uzdiše, po svom običaju, a Magda ga još jedanput tapše po ramenu. Onda se ona okreće i odlazi po policiju, a Vincek ostaje kraj Slaveka koji mirno leži na travi. Magda zna da Vincek gleda za njom, da je žalostan i da je voli. Zna da on, kao i ona, pomišlja na ona duga popodneva kada će sjediti sam uz svoja tri deci crnoga i gledati je kako radi. I zna Magda da Vinceku, kao i njoj, pri pomisli na to, srce brže kuca, i da ga, kao i nju, obuzima tiha, premda možda bezrazložna radost.*

5.4. Post-produkcija

Post-produkcija obavlja se nakon završetka snimanja nekog projekta a obuhvaća uređivanje i montiranje materijala te obradu zvukovnih efekata. Kako je u ovom projektu sav sirovi materijal snimljen u jednom komadu, bilo je potrebno rezati dijelove kako bi se prilagodili prema scenariju. U ovom slučaju montaža se odvijala na privatnom prijenosnom računalu, u programu *Adobe Premiere Pro CC 2019*, a potpisuje ju sama autorica.

Slika 5.4.1. Projekt u programu Adobe Premiere Pro CC

Tijekom montaže, osim rezanja tekstualnog dijela, prilagođavani su i pozadinski zvukovi te autorska glazba. Kao što možemo vidjeti na slici 5.4.1., projekt se raspoređuje na tri trake, od kojih svaka nosi vlastiti zvučni zapis. Tako je prva traka rezervirana na snimljen sirovi materijal, druga je za pozadinske zvukove, dok se na trećoj traci nalazi autorska glazba.

Pozadinski zvukovi, korišteni za ovu radiodramu, većinom su autorski snimljeni dok su neki preuzeti s internetske stranice a montirani su na način kako bi pojačali dojam, dočarali atmosferu i prostor. Tako je na primjer, za scenu koja se odvija na livadi, kasno navečer, korišten zvuk vrana, kako bi slušatelju dočarale atmosferu, dok je zvuk koraka po utabanom puteljku livade, korišten za pojačavanje napetosti. Pojedini pozadinski zvukovi montirani su kako bi uveli u scenu, na primjer, za scenu u bifeu korišten je pozadinski zvuk atmosfere

kafića, koji djeluje sam nekoliko sekundi prije početka dijaloga, kako bi slušatelju dočaralo ambijent prostora u kojem se odvija scena.

Autorska glazba, pijanista Vitomira Ivanjeka, montirana je tako da se ne čuje kroz cijelu radiodramu. Iako je izvorno napisana dok je autor slušao snimljen sirovi materijal radiodrame, glazba je služila kao podloga pripovjedaču, kako bi pojačala napetost te kao prijelaz iz scene u scenu. Glazba je dodatno prilagođavana dodavanjem efekata (fade in, fade out, constant power) te je mjestimično stišavana (volume -10 dB) kako bi pripovjedačev tekst bio jasan.

Radiodrama *Magda i trešnjevački fantom*, u cijelosti je samostalni rad autorice što se, uz nabrojane uloge radiodrame, može čuti i u odjavnoj špici koja je smještena na sam kraj, uz pozadinski zvuk glazbe Vitomira Ivanjeka, a pročitala ju je pripovjedačica Una Čulić.

6. Zaključak

Ovaj završni rad koncipiran je u dva dijela, pa smo tako u prvom dijelu mogli saznati nešto više o povijesti radiodrame, kroz koju smo spomenuli koje su to bile prve svjetske radiodrame, u Francuskoj, Velikoj Britaniji, Sjedinjenim Američkim Državama, ali i u Hrvatskoj. Spominjali smo i kako je osnovana prva radiodifuzna postaja na našim prostorima, Radio Zagreb.

U drugom dijelu ovog završnog rada, rekli smo nešto više o samoj temi rada, o radiodrami *Magda i trešnjevački fantom*, te kako je tekla adaptacija izvorne priče, autora Pavla Pavličića. Scenarij ove radiodrame sastoji se pripovjedačevog uvođenja u scene, dijaloga i nekoliko monologa korištenih za razdvajanje dužih dijelova pripovjedača te pozadinskih zvukova. Detaljno smo opisali tijek ovog projekta krenuvši od same ideje, preko odabira priče i pisanja scenarija, pa sve do montaže.

Slušatelji radiodrama lišeni su vizualnog doživljaja, pa tako uvodna scena radiodrame, omogućuje upoznavanje glasova likova, koje su za *Magdu i trešnjevačkog fantoma* posudili: pripovjedačica Una Čulić, Karlo Kučanda kao Veljković, Ivica Jurenec kao Šime, Mihovil Maloča kao Zec, Fran Đurašin kao Njofra, Rajnard Hrašćanec kao Slavek, Marino Horvat kao Vincek te Ida Balog kao Magda. Autorsku glazbu skladao je Vitomir Ivanjek, a obradu teksta, zvuka i zvučnih kulisa te montažu i režiju potpisuje autorica ovog završnog rada, Ida Balog.

7. Literatura

Knjige:

- [1] B. Mrkšić: Poetika radio drame, Radio televizija Zagreb, Zagreb, 1967.
- [2] Dr. N. Vončina: Hrvatska Radio-drama do 1957.: komparativni pregled, Školska knjiga, Zagreb, 1988.
- [3] Čarobni prostor mašte i dokumenta: Zbornik radova o radiodramskom stvaralaštvu, Hrvatski radio, Zagreb, 2004.

Internet:

<https://obljetnica.hrt.hr/radiodrama/dramoplov/> (pristupljeno 27.5.2019.)

file:///C:/Users/Balog/Downloads/Cedo_PRICA.pdf (pristupljeno 27.5.2019.)

https://bs.wikipedia.org/wiki/Radio_drama (pristupljeno 27.5.2019.)

<https://historija.info/2018/10/30/radio-drama-rat-svjetova-primjer-zloupotrebe-moci-medija/>
(pristupljeno 26.7.2019.)

<https://freesound.org/> (pristupljeno 26.6.2019.)

8. Popis slika

Slika 2.1. Snimanje radio drame

(https://www.google.com/search?biw=1536&bih=754&tbm=isch&sa=1&ei=wRw7XYOKN8Hz6QSF6IvAAg&q=radio+drama+&oq=radio+drama+&gs_l=img.3..0i19l10.20624.24321..25540...0.0..0.89.893.12.....0....1..gws-wiz-img.....0..0j0i30.aHwZTwpeD98&ved=0ahUKEwjD7rbc89LjAhXBeZoKHQX0AigQ4dUDCAY&uact=5#imgsrc=EZG2v8DpcFYWkM:) (preuzeto 26.7.2019.)

Slika 3.1.1. Snimanje radio drame „Rat svjetova“, pod ravnanjem Orsona Wellesa i u izvedbi Mercurya Theatera, 1938. godine

(https://www.google.com/search?biw=1536&bih=754&tbm=isch&sa=1&ei=wRw7XYOKN8Hz6QSF6IvAAg&q=radio+drama+&oq=radio+drama+&gs_l=img.3..0i19l10.20624.24321..25540...0.0..0.89.893.12.....0....1..gws-wiz-img.....0..0j0i30.aHwZTwpeD98&ved=0ahUKEwjD7rbc89LjAhXBeZoKHQX0AigQ4dUDCAY&uact=5#imgsrc=dSd_D9fHGlbGuM:) (preuzeto 26.7.2019.)

Slika 4.1.1. Božena Begović, prva hrvatska radio spikerica (Radio Zagreb, 1926.)

(https://www.google.com/search?biw=1536&bih=754&tbm=isch&sa=1&ei=2yM7XcX9HY3ekgXk-Icg&q=radio+zagreb&oq=radio+zagreb&gs_l=img.3..0i8i30l2j0i24l8.133984.137331..137958...0.0..0.102.698.7j1.....0....1..gws-wiz-img.....0i67j0j0i30.7YGwzEgCU6A&ved=0ahUKEwIF14-tLjAhUNr6QKHWT8AQQQ4dUDCAY&uact=5#imgsrc=bu9n7UMyj-LE0M:) (preuzeto 29.7.2019.)

Slika 4.3.1. Dijelovi 219. i 220. stranice Radio Vjesnika br. 12 od 4. prosinca 1926. godine s tekstom prvog natječaja Radio-Zagreba „za najbolju radiodramu“ (autorska fotografija; iz knjige Dr. N. Vončina: Hrvatska Radio-drama do 1957.: komparativni pregled, Školska knjiga, Zagreb, 1988.)

Slika 5.2.1. Pokretanje programa Adobe Premiere Pro CC (screenshot 8.9.2019.)

Slika 5.2.2. Projekt u programu Adobe Premiere Pro CC (screenshot 8.9.2019.)